

Boltayeva Zebo Haqberdi qizi

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti Filologiya fakulteti O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 1-kurs*

zeboboltayeva9@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'zbek tilida til siyosatining nazariy va amaliy jihatlari, uning shakllanish bosqichlari hamda zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, davlat tilining jamiyatdagi o'rnini, uning ijtimoiy funksiyalari va globalizatsiya sharoitidagi istiqbollari yoritilgan. Tadqiqot davomida o'zbek tilining qo'llanish doirasi, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Natijalar til siyosatini takomillashtirish va o'zbek tilining xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, til siyosati, davlat tili, til rejalashtirish, sotsiolingvistika, globalizatsiya, terminologiya, raqamli til muhiti, til rivoji, kommunikatsiya

Kirish

Bugungi globallashtirish va axborotlashuv jarayonlari jadallashib borayotgan sharoitda til masalasi har bir davlatning ijtimoiy-siyosiy, madaniy va ma'naviy taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Til — millatning o'zligini, tarixiy xotirasini va madaniy merosini aks ettiruvchi asosiy vosita sifatida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, til siyosati nafaqat lingvistik jarayonlarni tartibga solish, balki jamiyatda milliy birlikni mustahkamlash, davlat boshqaruvining samaradorligini oshirish hamda xalqaro maydonda mamlakat nufuzini yuksaltirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillaridan boshlab o'zbek tilining davlat tili sifatidagi maqomini mustahkamlash, uning ijtimoiy hayotdagi o'rnini va nufuzini oshirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, davlat tiliga oid qonunchilik bazasining takomillashuvi, rasmiy ish yuritish tizimida o'zbek tilining keng joriy etilishi, ta'lim tizimida ona tilini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishi ushbu jarayonning muhim bosqichlarini tashkil etadi. Shu bilan birga, zamonaviy

axborot texnologiyalari, raqamli kommunikatsiya vositalari va global integratsiya jarayonlari til siyosatiga yangi talab va vazifalarni yuklamoqda.

Hozirgi davrda o'zbek tilining rivojlanish istiqbollari uni ilm-fan, texnologiya, biznes va xalqaro muloqot sohalarida faol qo'llash imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli til siyosatini yanada takomillashtirish, terminologiyani boyitish, tilning funksional imkoniyatlarini kengaytirish hamda uning raqamli muhitdagi raqobatbardoshligini ta'minlash dolzarb masalalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur maqolada o'zbek tilida til siyosatining nazariy va amaliy jihatlari, uning shakllanish bosqichlari hamda istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

Til siyosati masalasi jahon tilshunosligida keng o'rganilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda turli nazariy yondashuvlar va konsepsiyalar shakllangan. Xususan, Joshua A. Fishman til siyosatini jamiyatdagi til funksiyalarini tartibga soluvchi muhim ijtimoiy mexanizm sifatida talqin etadi va uni milliy identitetni saqlash vositasi deb hisoblaydi. Uning fikricha, tilning rivoji bevosita ijtimoiy muhit va davlat siyosati bilan chambarchas bog'liq.

Shuningdek, Bernard Spolsky tomonidan ishlab chiqilgan til siyosati modeli til amaliyoti (language practice), til e'tiqodi (language belief) va til boshqaruvi (language management) kabi komponentlar orqali izohlanadi. Ushbu yondashuv til siyosatini faqat qonuniy me'yorlar doirasida emas, balki jamiyatdagi real nutqiy jarayonlar asosida ham tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi. Robert L. Cooper esa til rejalashtirish (language planning) tushunchasini kengaytirib, uning korpus, status va o'rganish (acquisition) kabi turlarini ajratib ko'rsatadi.

O'zbek tilshunosligida ham til siyosati va uning rivojlanish masalalari bir qator olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, E. Begmatov va N. Mahmudov ishlarida o'zbek tilining davlat tili sifatidagi maqomi, uning ijtimoiy funksiyalari hamda nutq madaniyati masalalari chuqur tahlil qilingan. Ular til siyosatini milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishning muhim omili sifatida baholaydilar.

Bundan tashqari, Sh. Rahmatullayev va A. Nurmonov tadqiqotlarida o'zbek tilining leksik va grammatik tizimini takomillashtirish, terminologik bazani boyitish hamda adabiy til me'yorlarini mustahkamlash masalalari yoritilgan. Ushbu ilmiy ishlar til siyosatini amaliy jihatdan qo'llash, ayniqsa ta'lim va ommaviy axborot vositalarida

tilning to'g'ri va samarali ishlatilishini ta'minlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda til siyosati masalalari raqamli texnologiyalar va globalizatsiya kontekstida ham o'rganilmoqda. Xususan, internet tilshunosligi, raqamli kommunikatsiya va sun'iy intellekt asosida tilni rivojlantirish yo'nalishlari yangi ilmiy tadqiqot obyekti sifatida shakllanmoqda. Bu esa o'zbek tilining xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini oshirish, uning elektron resurslarini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyalashuvini ta'minlash zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, til siyosati ko'p qirrali va kompleks jarayon bo'lib, u lingvistik, ijtimoiy, siyosiy va madaniy omillar bilan uzviy bog'liqdir. Shu bois mazkur yo'nalishda olib borilayotgan tadqiqotlar tilning nafaqat nazariy, balki amaliy rivojlanish istiqbollarini ham belgilab beradi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda o'zbek tilida til siyosati va uning istiqbollarini yoritishda umumiy ilmiy yondashuv asos qilib olindi. Ish jarayonida ilmiy adabiyotlar va rasmiy manbalar tahlil qilinib, mavjud nazariy qarashlar umumlashtirildi. Shuningdek, o'zbek tilining amaldagi holati tavsifiy usulda o'rganilib, boshqa davlatlar tajribasi bilan qiyosiy tahlil qilindi.

Natijalar asosida til siyosatining rivojlanish yo'nalishlari aniqlanib, tegishli ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Natijalar va tahlil

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda til siyosati so'nggi yillarda izchil rivojlanib, o'zbek tilining davlat tili sifatidagi maqomi sezilarli darajada mustahkamlandi. Davlat boshqaruvi, ta'lim tizimi hamda ommaviy axborot vositalarida o'zbek tilining qo'llanish doirasi kengayib borayotgani kuzatildi. Xususan, rasmiy ish yuritishda davlat tilidan foydalanish darajasi oshgani til siyosatining amaliy natijalaridan biri hisoblanadi.

Shu bilan birga, tahlillar ayrim muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi. Jumladan, ilmiy-texnik va axborot texnologiyalari sohalorida terminologiyaning yetarli darajada shakllanmaganligi, ayrim sohalarda xorijiy tillarning ustunligi, hamda raqamli muhitda o'zbek tilidagi kontentning cheklanganligi til siyosatini yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Qiyosiy tahlil natijalariga ko'ra, rivojlangan davlatlarda til siyosati nafaqat tilni saqlash, balki uni innovatsion va texnologik rivojlanish bilan integratsiya qilishga yo'naltirilgani aniqlandi. Shu jihatdan, o'zbek tilini ham sun'iy intellekt, raqamli platformalar va xalqaro ilmiy kommunikatsiya tizimlariga keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Olingan natijalar asosida shuni aytish mumkinki, o'zbek tilining istiqboldagi rivoji uning funksional imkoniyatlarini kengaytirish, terminologik bazani boyitish, hamda global axborot makonida raqobatbardoshligini ta'minlash bilan uzviy bog'liqdir. Bu esa til siyosatini kompleks va tizimli ravishda olib borishni talab etadi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida til siyosati davlat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Mustaqillik yillarida o'zbek tilining davlat tili sifatidagi maqomi mustahkamlanib, uning ijtimoiy hayotdagi o'rni va ahamiyati sezilarli darajada oshdi. Shu bilan birga, zamonaviy globallashuv jarayonlari, ilm-fan va texnologiyalarning rivojlanishi til siyosatiga yangi talab va vazifalarni yuklamoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilining istiqboldagi rivoji uning barcha sohalarda faol qo'llanishi, ilmiy va texnik terminologiyaning boyitilishi, hamda raqamli muhitga moslashuvi bilan uzviy bog'liqdir. Shu sababli til siyosatini yanada takomillashtirish, uni zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlantirish va xalqaro maydonda o'zbek tilining nufuzini oshirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Umuman olganda, til siyosatini izchil va kompleks yondashuv asosida olib borish o'zbek tilining nafaqat milliy, balki global miqyosda ham raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi. "Davlat tili haqida"gi Qonun. – Toshkent, 1989 (yangi tahrirlar bilan).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni. "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida". – 2019.
3. Mirziyoyev Shavkat Mirziyoyev. Milliy taraqqiyot yo'lida til siyosati masalalari bo'yicha nutqlari va qarorlari. – Toshkent, 2020.
4. Mahmudov Nizomiddin Mahmudov. O'zbek tilining nazariy va amaliy masalalari. – Toshkent: Fan, 2018.
5. Rahmatullayev Shavkat Rahmatullayev. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.

6. Nurmonov Abdulla Nurmonov. O‘zbek tilshunosligi asoslari. – Toshkent, 2012.
7. Fishman Joshua. Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. – Multilingual Matters, 1989.
8. Spolsky Bernard. Language Policy. – Cambridge University Press, 2004.
9. Cooper Robert L.. Language Planning and Social Change. – Cambridge University Press, 1989.
10. Crystal, D. English as a Global Language. – Cambridge University Press, 2003.